

Alkotmány- és jogtörténeti kutatások (1790–1949)

A 2003. január 1-ével kezdődött s kétszer meghosszabbított, 2008. december 31-ével végleg lejárt TO43195. sz. OTKA-szerződés eredetileg a Szegedi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszéke munkatársainak csaknem teljes kutatási területét lefölte. E tekintetben kivételt képezett dr. Homoki-Nagy Mária vállalása, aki a tág értelemben vett magánjog-történeti kutatásait e szerződés keretében kifejezetten csak a kereskedelmi jog 19. századi története irányába kívánta kiterjeszteni. Az első évek részjelentései szerint e forráskutatásokat el is kezdte, ám e területről keveset publikált. Mivel kutatásai az utóbbi években – közleményei tanúsága szerint is – inkább a 19. századi polgári bíraskodási ügyeknek levéltári feltárására tolodott át, ez szerződésünkbeli témáját háttérbe is szorította. A tanszék megszűnése, s helyébe 2005. július 1-ével három új szervezeti egység (*Bónis György Szeminárium, Európai Jogtörténeti Tanszék, Magyar Jogtörténeti Tanszék*) alakulása – amint erről 2005. évi részjelentésemben beszámoltam – ténylegesen azzal járt, hogy elsősorban a maguk, időközben részben tovább is gondolt és -fejlesztett témáikkal csupán az Európai Jogtörténeti Tanszék és a Bónis György Szeminárium munkatársai vitték tovább ezen OTKA-szerződés ügyét. E helyütt csak a fontosabb közleményekre utalok egyszerűsített könyvészeti hivatkozásokkal, mivel a teljes bibliográfiát a részjelentések mellékletei, valamint a bibliográfia 2008-i pótlása tartalmazzák.

Dr. Antal Tamás, PhD, egyetemi adjunktus

Munkatársunk három területen ért el figyelemre méltó eredményeket.

1. Korábbi eredményeit újabb levéltári kutatásokkal bővítve az Acta Jur. et Pol. Szegedben közzétette *A debreceni népképviselői közgyűlés (1848–1867). Az 1848:XXIII. tc. végrehajtása Debrecenben* c. kismonográfiáját (2005), amely mintegy a témavezető egykori hasonló tárgyú, Szegedre vonatkozó kettős iker-közleményének a párja. Megjegyzendő, hogy első és egyetlen városi törvényünk ezen alkotmányos időszakokban volt hatályban: 1848/49, 1861, 1867–1871.

2. Jócskán továbbfejlesztett egyetemi doktori (ún. PhD) értekezésének könyv alakban való közzétételére a Csongrád Megyei Levéltár Blazovich László szerkesztette érdemes sorozata, a „Dél-alföldi évszázadok” nyújtott lehetőséget, ámbár az témája szerint országos szintű levéltári, sajtóbeli és szakirodalmi kutatásokon alapszik [*Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék.* 2006]. A szerző nem kisebb feladatot oldott meg, mint azt, hogy a 19/20. századfordulóig tovább vitte Both Ödönnek a sajtóesküdtszékek fölállítással (1848) befejezett esküdtszéki kutatásait, nemkülönben a rendes bíróságok vonalán tovább haladt Máthé Gábornak *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása. 1867–1875 c. monográfiájával* (1982) megkezdett úton.

E témakörben számos elő- és utótanulmányt tett közzé. Kettőt emelek ki közülük: az értekezéséből kimaradt *A konzuli bíraskodás a dualizmus korában. Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte* c. terjedelmes „fejezetét” (2004), valamint a Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére kiadott emlékkönyv-beli összefoglaló közleményét (*Reforms of the Judicial System in the Era of Dezső Szilágyi*, 2008).

3. Helyi fölkéréseknek engedve – jelen OTKA szerződésbe is részben beilleszthetően – 20. századi közigazgatás-történeti kutatásokat is folytatott, s fejezeteket írt Hódmezővásárhely monográfiájának e századi kötetébe, nemkülönben a *Szeged története* megkésett 5. kötetébe

(1945–1990). Mindkettő, valamint az utóbbi fejezet előtanulmányként is közreadandó terjedelmesebb változata még szerkesztés alatt áll, a „Dél-alföldi évszázadok” sorozatában viszont már napvilágot látott *A tanácsrendszer jogintézményei Szegeden (1950–1990)* c., bevezető tanulmánnyal ellátott forráspublikációja (2009). Ez utóbbi – bár éppen túllépi szerződésünk korszakhatárát – olyan jelentős vállalkozás, mellyel a magyar jogtörténészek fiatal nemzedékéhez tartozó kutató egy jelentős témakörben átlépett a honi szocialista rendszer kutatásának szürke sávjába.

Dr. Antal Tamás számára, aki évek során a nagy igazságügyér Szilágyi Dezső lelkes kutatójává is szegődött, egyelőre – tudományszakunk szempontjából is – mindenképpen hasznosabb volna Plósz Sándor kodifikációs munkásságát is követve, visszatérni az előző századforduló igazságügyi reformjaihoz; így különösen a két perrendtartás létrejöttének kutatása mellett maradnia. A 2. pontban vázolt számottevő eredményei erre mintegy predestinálják is.

Prof. Dr. Balogh Elemér, Dr. jur. Freiburg i.B., PhD, Dr. habil.

Fő kutatási feladata az *1830. évi büntetőjogi operátum* levéltára forrásainak teljesebb feltárása, s e témakörnek résztanulmányokban és monografikusan való földolgozása, közzététele volt.

A kutatást illetően folytatva korábbi – a jelenből visszatekintve csaknem két évtizedes – munkálkodását, föl is tárta, másolatokban össze is gyűjtötte a Magyar Országos Levéltárban, a megyei levéltárakban, valamint az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött *teljes anyagot*. Ez önmagában nagy munka volt!

Amint a magyar és német nyelven történő értékes részpublikációk mutatják, különösen, ha ezekhez a beszámolási időszak előttiakat is hozzávesszük: körvonalazódik a dr. Balogh Elemértől elvárható monografikus földolgozás, különös tekintettel a latin nyelvű operátum szakmailag pontos magyar fordításának, kritikai kiadásának közzététele is. E fordítást már befejezte.

Mintegy *filius ante patrem*ként – egy fontos német jogtörténeti sorozatban – a latin nyelvű források kritikai kiadása, a német olvasó tájékoztatására elengedhetetlen apparátussal – sajtó alatt van, mégpedig az 1843. évi büntető javaslatok egykori német publikációjával együtt. Kapcsolódik hozzájuk a szerzőnek a kiadás céljára átdolgozott, Freiburg in Breisgau egyetemén megvédett doktori értekezésének rövid változata is. Dr. Balogh Elemér kutatási összefoglalóját idézem:

„Az elvégzett kutatás egyik fontos lezáró mozzanataként elkészítettem azt a summázó kötetet, amely a 19. századi magyar büntetőjogi kodifikáció történetébe ágyazza az 1830. operátumot, és amelyet könyv alakjában a németországi LIT Verlag jelentet meg 2009-ben. Címe: *Die ungarische Strafrechtskodifikation im 19. Jahrhundert*. Ebben a munkában forráspublikációként helyet kap valamennyi hivatalos, az egykorú magyar állami szervek (országgyűlési deputációk) által készített magyar büntetőjogi törvénytervezet eredeti, azaz latin nyelvű szövegeinek kritikai kiadása – hozzá téve még az 1843. javaslat ugyanazon évben, Lipcsében megjelent német nyelvű fordítását is. Így a mai német tudományosság egyben láthatja a 19. századi jogfejlődésük forrásait, a könyv értékelő főszövege után az indexben.

Megemlítem még, hogy ennél kisebb terjedelmű kötetem is napvilágot lát (szintén 2009-ben) ugyancsak a LIT Verlagnál, amelyben egy eljárásjogi intézményt, a gyanúbüntetést vizsgálom a 19. század németországi viszonyai között, s melyben szintén számos utalást teszek az egykorú magyar büntetőjogi viszonyokra (*Die Verdachtsstrafe in Deutschland im*

19. Jahrhundert). Így okkal mondható, hogy ez a publikációm is illeszkedik az OTKA által támogatott kutatásaimhoz.” [Ez utóbbi időközben megjelent!]

Annál is inkább – tegyem hozzá! –, mivel e kutatások szükségszerűen az európai alkotmány- és jogtörténeti háttérre is kiterjedtek.

A szerzőnek így az alábbi művei vannak szerkesztés vagy már sajtó alatt.

- *Die ungarische Strafrechtskodifikation im 19. Jahrhundert.* (Előkészületben. Terjedelem: ca. 300 p.)
In: Rechtsgeschichte und Rechtsgeschehen (sorozat) LIT Verlag
[Sorozatszerkesztő: Prof. Dr. Dr. Thomas Vormbaum.]
- *Die Verdachtsstrafe in Deutschland im 19. Jahrhundert.* (Előkészületben.) In: Rechtsgeschichte und Rechtsgeschehen. Kleine Schriften (sorozat) LITE Verlag [Megjelent.]
- *A törvénytörési orvoslás jogi szabályozásának kezdetei.* (Előkészületben.) In: Tanulmányok Zlinszky János 80. születésnapjára. Bp.
- *A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei.* (Előkészületben.) In: Száz éves a magyar büntetőjogi novella. A Jogtörténeti Szemle különszáma.
- *A szabadságvesztés jogintézménye az 1830. évi magyar büntetőtörvény-tervezetben.* In: Ius et legitimatio. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére. (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 23) Szeged, 2008. 17–25. p.

Jó szívvel és nyomatékosan veszem át e beszámolóba dr. Balogh Elemér önértékelésének summázatát:

„Az összességében gazdag termést hozó, lényegében lezártnak mondható kutatási program eredményeként közzétett tanulmányok és a németországi könyv együttesen jól kirajzolják annak a monográfiának a körvonalait, mi több: számos fontos részterületének alapos elemzését adják, amelynek elkészítéséhez már csak egy kis időre lenne szükségem. Alkotmánybírói mandátumommal járó nagyfokú leterheltségem miatt azonban erre a közeli időben még, félek, aligha lesz módom.”

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária, PhD, Dr. habil.

Bevezetésemhez kapcsolódva idézek munkatársam tájékoztatásából:

„A kereskedelmi törvény 1830. évi tervezetének a kritikai kiadása nem készült el. A háttéranyagok megvannak, a szükséges fordítások is, de a teljes anyaghoz még további levéltári kutatásokra van szükség. Különös tekintettel arra, hogy a vármegyék megjegyzései, valamint a követutasítások egy része nem található az Országos Levéltárban. Ehhez az egyes megyék levéltárában kell még kutatni.

Ami viszont megjelent, az egyrészt a szavatosság témakörében készült tanulmány (1). A szavatosság a kereskedelmi jog körében különösen fontos, s ennek magánjogi gyökereit, a szokásjog megismerésével lehet csak feltárni. A másik tanulmányom az egyik legfontosabb kereskedelmi szerződés, a fuvarozás témájából íródott (2). A magyar szakirodalomban erről, a 18–19. század első felének gyakorlati anyagáról, még senki sem írt.”

Hivatkozott – (1) s (2) – kereskedelmijog-történeti tanulmányainak könyvészeti leírása a 2008. évi publikációs jegyzékében található.

Újól megjegyzem, hogy dr. Homoki-Nagy Mária a magyar magánjogtörténet általánosabb körében – a mából visszatekintve immáron közel két évtizede – intenzív, számos közleményben lecsapódó úttörő jellegű kutatásokat folytat. Ezekből az országgyűlési munkálatokon túl a (polgári) bírászkodási gyakorlat területileg meghatározott (dél-alföldi)

részére vonatkozó földolgozás várható, kiterjesztve az OPTK önkényuralom-kori hazai gyakorlatára is.

Prof. Dr. Dr. h.c. Ruszoly József, DSc, Dr. habil

Tudományos munkásságom – a bibliográfiába utalva az itt elhagyhatókat – főbb eredményei a beszámolási időszakban (2003–2008).

1. Az 1849. július 28-i, Szemere Bertalantól fogalmazott első, – elkésettségében is Európában pártját ritkító – nemzetiségi törvényünk genezisének kutatását a német és osztrák alkotmányfejlődéssel is összevetve kiteljesítettem. Róla 4 közleményt publikáltam; közülük különösen fontos a 36. Német Jogtörténész Kongresszuson tartott, annak Aktáiban megjelent mintegy a külföldet is tájékoztató összefoglaló előadásom (*Das erste Nationalitätengesetz in Ungarn und die Verfassungsentwicklung in Europa*, 2008.)

2. „Az országgyűlési népképviselő hazai kezdetei, 1848–1874”, immáron kerek három évtizede folyó kutatásaimban, az 1848:V. tc. és az 1848:II. (erdélyi) tc. gyakorlatának földolgozásában és közreadásában jelentősen előrehaladtam. Ebből is 4 közleményem jelent meg, köztük a Holzhauer-émlékkönyv-beli [*Wähler und Wahlen in drei Bergstädten Nieder-Ungarns (1848–1874)*, 2005.]

Folytattam e téma monografikus földolgozását; az 1861–1868-i, két országgyűlési időszakot átfogó „Második könyv” (1999) nyomán előrehaladott állapotban van – kisebb-nagyobb kiegészítésre szorul még – a vállalt *Az országgyűlési képviselő-választások Magyarországon. 1869–1874.* c. „Harmadik könyv”. Ennek jelen naptári évben annál inkább el kell készülnie: meg kell jelennie, mivel a 2008-ban a Szegedi Tudományegyetem szenátusától elnyert Klebelsberg Kuno-díj is mintegy erre kötelez. Ennek járulékaként éppen Alma Materem állja a kiadás költségeit.

A következő időszakban e nagy téma végső lezárását illetően föladatomban kettős: 1. befejezni empirikus kutatásaimat; 2. megírni a választási rendszer 1848/49-beli gyakorlatát („Első könyv”); összegezni az intézménytörténetileg releváns eredményeket, mintegy hozzájuk csatolva az eddig alig fölhasznált intézménytörténeti adatokat (pl. a választási szervek archontológiája, a választókerületek beosztása, beleértve a helységek, nemkülönben a lakott puszták pontos megállapítását („Negyedik könyv”).

3. A mai magyar jogrendszerből sajnálatosan 1989/90-ben elsikkasztott választási bíráskodás köréből 4 tanulmányom jelent meg; közülük kettő – ha nem is akarok szakítani e téma kutatásával – mintegy összegző jellegű (*A választási bíráskodás hazai intézménytörténetéhez. 1848–1948*, 2008.; *A parlamentáris választási bíráskodás intézménytörténetéhez*, 2008.)

4. A *Szeged története* monográfia mintegy utómunkájaként és forrásközléseként könyvben tettem közzé az e körben folytatott kutatásaim foglalatát (*Szeged szabad királyi város törvényhatósága 1872–1949*, 2004.). E témakörben – egyebek mellett – még a Város közgyűlésének archontológiáját (1848–1950) teszem közzé; a kutatásokat jórészt ahhoz is elvégeztem.

Mintegy intézménytörténeti monográfián is tovább dolgozom szülőfalum helyhatóságának történetén, melynek körvonalait már vonatkozó közleményeimben felvázoltam (különösen: *Bagamér múltjából*, 2006.)

5. Folytattam kutatásaimat a II. világháború vége és a szocialista alkotmány (1949:XX. tc.) közötti átmenetet képező fél évtized intézménytörténetét illetően; az 1946:I. tc.-ről két közleményt is közzétettem (az egyik: „*A Magyar Köztársaság alkotmánya*” [...], 2007.).

Tanulmánykötetbe gyűjtöttem e kor intézményeivel kapcsolatos írásaimat és forrásközléseimet („és így is a mi korunk” [...] 1944–1949, 2006.).

6. Közzétettem *Európa alkotmánytörténete* (2005) c. könyvemet, melynek második részébe több, jelen OTKA-kutatásnak korszakába vágó tanulmányt is átdolgozva vettem föl. Ezek mintegy háttéréül is szolgálnak a honi alkotmánytörténeti kutatásaimhoz.

Előkészületben van *Európai jog- és alkotmánytörténelem* c. összegező könyvem, amely az említett, valamint a korábbi *Európa jogtörténete* (⁵2006) c. könyvem foglalatát, átdolgozásban, a hiányzó fejezetekkel (törvénykezés, büntetőjog) kiegészítve.

7. Másfél esztendei előkészítő munka nyomán jelenik meg csaknem valamennyi, eddig német nyelven publikált közleményeimet egybefoglaló kötetem [*Beiträge zu neueren Verfassungsgeschichte (Ungarn und Europa)*]. Gondolat Kiadó, Bp., 2009. 641 p. /Ungarische Rechtshistoriker. Hrsg. Barna Mezey/].

*

Ámbár OTKA-keretünkől nem költöttünk rá, mivel jól illeszkedik kutatott korszakunkhoz, elvégre „ösi soron” annak kiinduló pontjául is szolgál, megemlékendőnek tartom, hogy Antal Tamással közös gondozásunkban megjelenés előtt áll Both Ödön postumus kötete: *Reform és forradalom. Egybegyűjtött írások Magyarország alkotmány- és jogtörténetéből. 1790–1849.* Szeged, 2009. /A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára, 25. Szerkeszti Balogh Elemér/. E kötet az alkotmánytörténet és a jogtörténet (különösen a büntetőjog-történet) terén mellőzhetetlen és megkerülhetetlen munka lesz a reformkorral foglalkozó jogtörténészek és történészek számára.